

Lennart Palm

Så banaliseras Europas historieskrivning

När Hollywood skriver historia handlar världskrigen om västvärlden och förintelsen. Ur allmänbildningens synvinkel är detta förödande. Sovjets betydelse för krossandet av nazismen och den närmast ofattbara förödelse som nazisterna orsakade i Sovjet görs till en anmärkning i marginalen, skriver historikern Lennart Palm.

Historieämnet har länge varit styvmoderligt behandlat i skolan. Påståendet att vår historia numera skrivs av Hollywood är berättigat.

Ta andra världskriget som exempel. Den ena efter den andra storfilmerna handlar om de amerikanska krigen i Stilla havet, Pearl Harbor och så vidare. Patriotismen flödar, påfallande litet har handlat om atombomberna över Hiroshima och Nagasaki. På senare tid har tyngdpunkten flyttats till Europa. Förintelsen har ägnats kanske 100 filmer, men också nya hjältepos om den amerikanska insatsen för Europas befrielse i form av Band of brothers, som sprids på film och tv.

Ur allmänbildningens synvinkel är detta förödande. Bilden blir otydlig och viktiga bitar faller bort. Den svenska regeringen har också uppfattat det så genom att inrätta myndigheten Forum för levande historia med särskild uppgift att koncentrera sig på förintelsen av judarna under världskriget. Även om syftet är gott slår de in öppna dörrar. Förintelsen har, som redan nämnts, behandlats i väldig omfattning i film och andra dominerande media.

Den analytiska nivån hos Forum har knappast tillfört något nytt utöver vad vi redan vet: Hitler var ond och mördade miljoner judar. Judeutrotningen som en länk i en lång komplicerad historisk kedja från första världskriget och framåt uppmärksammas däremot knappast. Inte minst faller imperialismen och de västeuropeiska eliternas antikommunism under mellankrigstiden ur bilden. Historien förenklas och banaliseras; det blir svårt att dra lärdomar.

Balter på tyska sidan

Våren 2005 har Forum uppmärksammat baltutlämningen, där Sverige i början av år 1946 utlämnade 167 balter som deltagit i kriget på tysk sida till Sovjet. Baltutlämningen lyfts fram som en skamfläck för Sverige, trots vad de utlämnade deltagit i. Varför väljer man inte också att tala om den stora uppslutningen av hundratusentals balter på tysk sida och deras entusiastiska deltagande i Hitlers "Einsatzkommandon"? Särskilt i Estland och Lettland köade man för att hjälpa nazisterna i kriget och därmed utrota judar och kommunister. I bägge länderna bildades hängivna SS-legioner. Redan i januari 1942 rapporterade nazisterna att Estland var "Judenfrei". Litauens judar drabbades hårdast. Av landets bortåt 200 000 judar överlevde 320. Lettlands 66 000 judar drabbades nästan lika hårt.

Forums syn på vad som är viktigt att lyfta fram faller tyvärr in i en allt stridare strömfåra inom också en allmännare europeisk historieskrivning. Gång på gång märks ett kraftigt vinklat historiskt utbud i media. Allt oftare får en tvivelaktigt reviderad bild av det förflutna legitimera dagens politik.

Den skonsamma behandlingen av "det nya Europas" historia framgår när vi ser hur dess fascistiska och antisemitiska förflutna (och närvarande) mönstras ut ur diskursen. Ukrainas hyllade Justjenko kan vinna ett val i allians med antisemitiska krafter och det får passera.

Den 22 april 1945 lyckades de sista överlevande bryta sig ut ur Jasenovaclägret i Kroatien. Detta var det tredje största utrotningslägret i det fascistiska Europa, där det systematiska utrotandet av serber, judar, romer och kommunister började redan ett halvår före nazisternas

Wannseekonferens om ”den slutgiltiga lösningen”. Enligt Wiesenthalcentret mördades i Jasenovac 600 000 människor.

Veterligen inte ett ord på 60-årsdagen av denna händelse från något håll i Sverige! Tystnaden här är lätt att sätta in i ett mönster där dagens västallierade i före detta Jugoslavien skonades, där hyllandet av den bosnienmuslimska SS-divisionen Handzar kan pågå i stort sett opåttalt och Pristinas judiska församling drivs ut av albanska ärkenationalister framför näsan på NATO. Samtidigt har man varit kvick att framställa serberna, historiskt antifascistiska och ett av de få europeiska folk som inte deltog i judeförföljelserna, som nazister.

Tyst om Sovjet

Förintelsen tillhör det blodiga 1900-talet och är en del av en historisk process där det ena gav det andra. Nürnberggrättegångarna dömde nazisterna i första hand för att de startat kriget; alla deras andra brott sågs som en följd av detta. Vad får vi då till livs om detta krig i de breda medierna? Att det var Band of brothers som räddade Europa har redan sagts. När det gäller Sovjet, som enligt beräkningar tillfogade tyskarna 93 procent av deras förluster, får vi inte mycket av vare sig spelfilm eller tv-serier. Det främsta undantaget är filmen *Enemy at the gates* om Stalingrad, som dock gör slaget till en fånig duell mellan två prickskyttar. Filmen bojkottas i Ryssland av veteraner på grund av sin förljugenhet.

Cynisk demonstration

Den 9 maj minns Ryssland den enorma mänskliga och materiella katastrof landet utsattes för genom det tyska anfallet 1941 och firar 60-årsminnet av segern. Flera baltiska ledare avstår från att resa till festligheterna i Moskva. De kräver i stället en ursäkt från Ryssland. Tidpunkten för deras demonstration är sällsynt illa vald.

I cynism och brist på empati finner den bara sin like hos de liberala skribenter här hemma som föreslår att firandet av segern över nazismen bör slås ihop med firandet av kommunismens fall. Sovjets betydelse för krossandet av nazismen undervärderas och den närmast ofattbara mänskliga och materiella förödelse som nazisterna och deras allierade orsakade i Sovjet görs, i bästa fall, till en anmärkning i marginalen.

När man nämner följande siffror uppfattas de därför beklämmande nog som nyheter av många: 1941-1945 förlorade Sovjetunionen 11 miljoner soldater i döda och 18 miljoner i sårade. De civila offren var ännu fler: 17 miljoner döda. Detta kan jämföras med Storbritanniens cirka 500 000 och USA:s 302 000 döda soldater under hela kriget. Till Sovjets mänskliga förluster skall också läggas de materiella: Tyskarna och deras allierade förstörde helt eller delvis 15-20 storstäder, 2 000 mindre städer och 70 000 byar. Över sex miljoner byggnader lades i grus och aska. 32 000 fabriker, över 60 000 kilometer järnvägsräls, 90 000 kilometer landsväg och 90 000 broar lades i spillror. Tusentals gruvor och oljekällor förstördes och väldiga mängder industriutrustning fördes till Tyskland. 98 000 kollektivjordbruk plundrades när tyskarna och deras allierade lade beslag på sju miljoner hästar, 17 miljoner nötkreatur, 20 miljoner grisar och 27 miljoner får och getter, allt antingen slaktat eller fört till Tyskland.

Om detta må vi också berätta. Skall vi lära något av historien måste den granskas i sin helhet. De nya stora krigen och folkmorden skymtar redan vid horisonten.

Lennart Palm

historiker, Göteborgs universitet

Artikeln har varit publicerad på GP Debatt 9/5 2005